



УДК [37.011.3-051:81]:37.091.313-044.247

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTI ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ЗАСТОСУВАННЯ SMART-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Кушнір А.С., аспірант
кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У статті визначено компонентну структуру готовності майбутніх учителів філологічних-спеціальностей до застосування Smart-технологій, на основі якої виокремлено критерії та показники такої готовності. Проаналізовано термінологічні поняття «критерій» і «показник». Проведено огляд останніх публікацій, і виділено три рівні готовності учителів-філологів до застосування Smart-технологій у професійній діяльності.

Ключові слова: майбутні учителі-філологи, готовність до професійної діяльності, компоненти готовності, критерії та показники готовності, рівні готовності.

В статье определена компонентная структура готовности будущих учителей филологических специальностей к применению Smart-технологий, на основе которой выделены критерии и показатели такой готовности. Проанализированы терминологические понятия «критерий» и «показатель». Проведен обзор последних публикаций, и выделены три уровня готовности учителей-филологов к применению Smart-технологий в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: будущие учителя-филологи, готовность к профессиональной деятельности, компоненты готовности, критерии и показатели готовности, уровни готовности.

Kushnir A.S. CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FORMATION OF FUTURE PHILOLOGY TEACHERS' READINESS FOR APPLYING SMART TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL ACTIVITY

This article defines the component structure of the future philology teachers' readiness for the application of Smart-technologies, which consists of motivational, cognitive and reflexive components.

In the context of our research, the motivational component of teachers' readiness to apply Smart-technologies is their attitude towards the introduction of innovations, the desire for new and more effective methods of improving the educational process. The cognitive component is characterized by the amount of knowledge of the teacher about the specificity of Smart-technologies; a complex of abilities and skills on application of Smart-technologies in the process of learning the language. Indicator of the reflexive component in the structure of readiness for the application of Smart-technologies is the formation of the nature of the teacher's assessment of himself as a subject of innovation.

On the basis of the defined component structure criteria and indicators of readiness are outlined, namely: motivational-target (contains the factors that motivate the future teacher-philologist to use Smart-technologies and are concentrated around the need for understanding modern scientific approaches to innovation); cognitive-content (reflects the developed competencies in philological, psychological and pedagogical disciplines, pedagogical and professional-methodical knowledge and knowledge about Smart-technologies) and evaluative-productive (is characterized by the ability of the future teacher-philologist to control the achievements of students and also to evaluate himself as a subject of innovation activity).

Three levels of teacher-philologists' readiness for using Smart-technologies are also highlighted. The low level is characterized by a negative motivation, which is manifested in the absence of a stable interest in the use of Smart-technologies; students have partially formed knowledge of professional disciplines of philology, psychology and pedagogy and low level of knowledge about Smart-technologies; the reflexive position is manifested in the absence of self-control, self-organization, an effective self-estimation is not developed.

Key words: future teachers-philologists, readiness for professional activity, readiness components, criteria and indicators of readiness, readiness levels.

Постановка проблеми. Вимоги до вчителів та учнів завжди були високими. Сучасні тенденції розвитку мовної освіти передбачають міжнародну інтеграцію в оновленні цілей і змісту навчання у вищих навчальних закладах, а також висувають високі вимоги до професійно-педагогічної підготовки вчителів-філологів, оскільки ма-

ють установку на підготовку фахівців нової генерації, здатних до активного життя в умовах плюрилінгвізму та полілогу культур [7, с. 1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вдосконалення підготовки фахівців у вищих педагогічних закладах можна спостерігати у дослідженнях О. Абдуллі-



ної, Л. Кондрашової, Н. Кузьміної, В. Кузя, О. Мороза, Н. Половникової, В. Семиченко, В. Сластьоніна, Г. Троцко, Н. Хміль, О. Щербакова та інших учених. Професійну підготовку в системі вищої освіти досліджували О. Антонова, О. Дубасенюк, С. Вітвицька, О. Семенов, В. Калінін, В. Сластьонін. Питання професійної підготовки майбутніх учителів-філологів досліджували О. Афанасьєва, Л. Базиль, М. Байда, І. Бім, В. Мезінов, Н. Гальскова, Н. Гез, Л. Калініна, Н. Коряковцева, Є. Пассов, О. Семенов, О. Соловова, О. Місечко та інші вчені. Підготовка студентів-філологів до застосування сучасних інноваційних технологій аналізується в працях С. Белоглазової, Л. Харітонової, Л. Тітової, С. Черніциної та інших авторів [6, с. 32].

Постановка завдання. Мета статті – визначити компонентну структуру, критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до застосування Smart-технологій у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати аналізу літератури дають змогу стверджувати, що «професійна підготовка вчителя» має подвійне значення та повинна розглядатися як процес (навчання) та як результат (готовність). Ми розділяємо думку О. Місечко та М. Байди з приводу того, що професійна підготовка – це спеціально організований процес набуття професійних знань, умінь і навичок й формування професійних компетенцій, які, своєю чергою, сприяють формуванню готовності до діяльності в межах певної спеціальності, у нашому випадку – спеціальності вчителя-філолога [1, с. 16].

Як засвідчує аналіз науково-педагогічної літератури та словників, поняття «готовність» уживається в кількох значеннях залежно від того, хто його досліджує (філософ, педагог, психолог), і, як результат, має різну структуру [1, с. 17].

Залежно від досліджуваного напряму професійно-педагогічної діяльності науковцями визначаються різні сукупності компонентів готовності, на основі яких виділяють критерії та показники її сформованості. Достатня виразність цих структурних елементів та їх цілісна єдність є показником високого рівня професійної готовності спеціаліста до праці, його активності, самостійності, творчості.

Зважаючи на специфіку проблеми нашого дослідження, ми дійшли висновку про обґрунтовану необхідність виділити в структурі готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до застосування Smart-технологій такі компоненти: мотиваційний, когнітивний і рефлексивний.

Особливе місце в структурі готовності до педагогічної діяльності посідає мотиваційний компонент, оскільки від того, чим мотивує педагог свою готовність до професійної діяльності, залежать результати навчання й виховання дітей [18, с. 102]. Мотиваційна сфера є рушійною силою будь-якої діяльності, тому в контексті нашого дослідження мотиваційний компонент готовності педагогів до застосування Smart-технологій виявляється у ставленні їх до впровадження інновацій, прагненні до пошуку нових, більш ефективних методів поліпшення навчально-виховного процесу.

Когнітивний компонент готовності до педагогічної діяльності передбачає формування комплексу психолого-педагогічних, дидактико-технологічних і методичних знань і ґрунтується на підставі положення про вирішальну роль когнітивних структур у протіканні психічних процесів і поведінки людини [15, с. 96].

Якщо деталізувати наповнення когнітивного компонента в русі професійної підготовки вчителів-філологів до застосування Smart-технологій, то цей компонент характеризується обсягом знань педагога про суть і специфіку Smart-технологій; комплексом умінь і навичок із застосування Smart-технологій у процесі вивчення мови. Педагог постійно перебуває в процесі пізнання, тому реалізація когнітивного компонента для вчителя-філолога означає для нього необхідність професійно самовизначитись, обрати для себе методи та прийоми навчання із застосуванням Smart-технологій.

Рефлексивний компонент готовності характеризує пізнання й аналіз педагогом явищ власної свідомості та діяльності. Показником рефлексивного компонента в структурі готовності до застосування Smart-технологій є сформованість рефлексивної позиції (характер оцінки педагогом себе як суб'єкта інноваційної діяльності). Отже, освоєння та застосування Smart-технологій, аналіз отриманих результатів і власного індивідуального стилю роботи можуть сприяти створенню педагогом нових інноваційних освітніх методик.

Така компонентна структура, на нашу думку, дає можливість визначити критерії, які ми розуміємо як сукупність професійних та індивідуальних якостей, спираючись на які можна виявити істотні властивості та рівень готовності майбутніх учителів-філологів до застосування Smart-технологій.

Вчені, розглядаючи структуру суб'єктивних факторів під час розроблення критеріїв, спираються на певні об'єктивні характеристики, що містять таке: професійні



знання, професійні вміння, психологічні характеристики, що складаються з мотивації, установок, «Я»-концепції та особистісних особливостей [14]; компетентність, тип спрямованості, рівень здатностей [12, с. 89]; систему спеціальних педагогічних знань; педагогічний досвід; особистісний фактор (спрямованість на педагогічну діяльність, готовність до майбутньої професійної діяльності, особистісні та професійні якості) [8]. Критерії мають бути об'єктивними та містити найсуттєвіші, основні сутнісні ознаки досліджуваного явища, а також відображати динаміку вимірюваної якості в просторі та часі й розкриватися через низку показників, за інтенсивністю вияву яких можна стверджувати про більший чи менший рівень вираженості конкретного критерію [10, с. 152].

Поняття «критерій» тісно пов'язане з поняттям «показник». В. Сластьонін під час розроблення показників готовності до професійної діяльності рекомендує дотримуватися певних вимог, зокрема, за створеними показниками можна визначити готовність випускника до професійної діяльності, яка постійно варіюється; показники готовності повинні оцінювати не лише результат професійної підготовки, але й весь процес становлення фахівця на різних етапах неперервної освіти [17].

Ми погоджуємося з думкою Н. Баловсяк, що показники – це кількісні та якісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки об'єкта, котрий вивчається, тобто міра (ступінь) сформованості того чи іншого критерію [2]. На нашу думку, термін «показник» характеризує певний вияв сутності якостей явища чи процесу та є складником критерію.

На думку І. Блощинського, під час розроблення критеріїв і показників необхідно враховувати такі обставини: розроблення критеріїв і показників ґрунтується на меті дослідження; обрані критерії відображають ознаки, притаманні предмету, який вивчається, незалежно від волі та свідомості суб'єктів дослідження; ознаки повинні бути сталими, повторюватись і відображати сутність явища; система взаємопов'язаних ознак повинна розкривати основний зміст критеріїв [5, с. 75].

З огляду на зазначені вище характеристики понять «критерій» і «показник» та на основі вже зазначених структурних компонентів готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до застосування Smart-технологій усвідомлюється доцільним визначити такі критерії та їхні показники:

1. мотиваційно-цільовий критерій характеризується:

– сформованістю бажання постійно вдосконалювати свою інноваційну діяльність, брати участь у методичних майстернях, семінарах, конференціях, вебінарах тощо з метою переймання передового досвіду з використання Smart-технологій;

– сформованістю потреби ефективно використовувати набутий теоретико-практичний досвід застосування Smart-технологій;

– бажанням досліджувати ефективність обраних форм і методів роботи зі Smart-технологіями в навчанні;

– сприйнятливістю педагогічних інновацій, бажанням експериментувати з інноваційними методами та засобами навчально-виховної роботи;

– сформованістю мотиву самовдосконалення засобами Smart-технологій і подолання труднощів під час використання Smart-технологій.

2. когнітивно-змістовий критерій передбачає:

– професійно-значущі лінгвістичні знання та вміння;

– знання методології навчання дисциплін філологічного циклу із застосуванням сучасних Smart-технологій;

– знання науково-методичної літератури, дидактичних і методологічних матеріалів стосовно вивчення мов і літератур із застосуванням Smart-технологій;

– знання психолого-педагогічних аспектів застосування Smart-технологій у вивченні філологічних дисциплін відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів;

– знання організації навчального процесу із застосуванням Smart-технологій;

– знання методів і форм організації навчально-пізнавальної та дослідницької діяльності учнів;

– знання документів Ради Європи, Державного стандарту України з іноземної мови, навчальних програм для школи й ВНЗ та інше.

3. оцінно-результативний критерій відображає:

– здатність діагностувати рівень знань студентів засобами Smart-технологій;

– уміння виявляти недоліки використаної методики;

– самооцінювання та самоінтерпретацію власної педагогічної діяльності;

– здатність до критичного аналізу та конструктивного вдосконалення своєї інноваційної діяльності.

Для об'єктивного проведення експериментального дослідження, а також з огляду на необхідність якісної оцінки визначають рівні готовності майбутніх учителів. Рівневий підхід становить основу дослідження



будь-якого процесу розвитку як перехід від одного рівня до іншого, більш складного та якісно відмінного.

У психолого-педагогічній літературі найбільш поширений розподіл на три рівні: низький, середній і високий. Проблема рівнів розвитку педагогічної діяльності розкривається в дослідженнях багатьох науковців, зокрема в працях В. Белікова [3, с. 27], який визначає репродуктивний, евристичний і творчий рівні. В. Беспалько [4, с. 41] виділяє чотири рівні засвоєння: впізнавання, програвання (алгоритмічна діяльність), продуктивна конструктивна діяльність (евристична діяльність) і продуктивна творча діяльність. Г. Засобіна [9, с. 52] доповнює загальноприйнятту думку та виділяє п'ять рівнів: початкові вміння, низький, середній, високий і рівень усвідомленого розуміння. Проблема рівнів розвитку педагогічної діяльності розкривається також у дослідженнях Н. Кузьміної, яка виділяє репродуктивний (педагог вміє передати те, що знає сам, і так, як знає сам), адаптивний (педагог вміє не лише передати інформацію, але й трансформувати інформацію, моделювати знання з окремих питань) та системно-моделювальний (педагог вміє моделювати систему діяльності, формувати систему знань зі свого предмета) рівні [11]. В. Сластьонін визначає інтуїтивний (студенти вирішують педагогічні завдання на інтуїтивному рівні, володіючи деякою сукупністю педагогічних вмінь), репродуктивний (студенти вирішують педагогічні завдання в межах інструкцій і правил), репродуктивно-творчий (студенти успішно вирішують типові завдання, однак у складних і непередбачуваних ситуаціях орієнтуються важко), творчо-репродуктивний (студенти успішно вирішують педагогічні завдання, однак їхні дії не вирізняються оригінальністю, недостатньо розвинена здатність до прогнозування) та творчий (студенти пропонують способи вирішення педагогічних завдань, що вирізняються оригінальністю, характерний пошук нових способів, засобів і прийомів) рівні [16].

Проведений аналіз наукової літератури дав нам змогу виділити три рівні готовності майбутніх учителів-філологів до застосування Smart-технологій: низький, середній і високий.

Низький рівень готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей характеризується негативною мотивацією, що виявляється у відсутності стійкого інтересу до використання Smart-технологій і потреби в професійно-значущих знаннях, необхідних для їх застосування. У студентів частково сформовані професійно важливі

знання з фахових дисциплін філологічного та психолого-педагогічного спрямування та низький рівень знань про інноваційні технології навчання взагалі та Smart-технології, що виявляється у серйозних труднощах в їх застосуванні та постійній академічній неуспішності. Студент має фрагментарні знання нормативних освітніх документів. Рефлексивна позиція виявляється у відсутності самоконтролю, самоорганізації, ефективна самооцінка не розвинена.

Середній рівень сформованості готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до застосування Smart-технологій визначає, що студент має мотивацію, яка має частково пізнавальний характер. Студенти володіють теоретичними та методологічними знаннями, але відчують труднощі з переходом від теоретичних положень у конкретні технологічні та методичні розробки, з впровадженням рекомендацій у практику. У студентів спостерігається достатня обізнаність у Smart-технологіях, сформовані нормативні знання та знання з дисциплін фахового спрямування, проте не завжди правильно організований навчальний процес із застосуванням Smart-технологій і раціонально підібрані методи та форми організації навчально-пізнавальної та дослідницької діяльності учнів. Студенти можуть робити висновки щодо ефективності чи неефективності використовуваної методики, пропонувати шляхи усунення неточностей і невідповідностей у видах діяльності з використанням Smart-технологій.

Високий рівень характеризується наявністю у майбутніх учителів-філологів стійких інтересів і мотивів до педагогічної професії загалом і до реалізації Smart-технологій зокрема. Студенти володіють стійкими й цілісними знаннями з філологічної спеціальності та системою вмінь використання Smart-технологій як інструменту пізнання та дослідження навчальної діяльності. Вони з легкістю розробляють плани-конспекти уроків з використанням Smart-технологій, вносять елементи творчості, обґрунтовують результати, формулюють висновки й узагальнення та демонструють вміння прогнозувати ефективну роботу із застосуванням Smart-технологій. Ними також здійснюється самоаналіз і самооцінка рівня сформованості власної готовності до застосування Smart-технологій і вдосконалення своєї професійної інноваційної діяльності.

Варто зауважити, що межі виділених рівнів досить рухливі, а їхні характеристики можуть мати неоднозначні вияви в особистості студента: одні якості у студента можуть бути виявлені на високому рівні, а інші – на низькому, що в підсумку буде відповідати серед-



ньому рівню його готовності до застосування Smart-технологій [13, с. 96].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, визначені нами компоненти, критерії, їхні показники та рівні сформованості готовності майбутнього вчителя-філолога до застосування Smart-технологій у роботі зі своїми потенційними учнями дають нам змогу об'єктивно оцінити стан професійно-педагогічної підготовки студентів, що навчаються з отриманням кваліфікації «філолог», а також є підставою для проведення формувального експерименту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байда М.В. Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до реалізації технологій кооперативного навчання у професійній діяльності: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Житомир, 2016. 237 с.
2. Баловсяк Н.В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. К., 2006.
3. Беликов В.А. Формирование у учащихся понятия «система познавательной деятельности». Совершенствование процесса формирования научных понятий: тезисы докладов. Челябинск, 1986. С. 26–27.
4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. М.: «Педагогика», 1989. 191 с.
5. Блощинський І.Г. Обґрунтування критеріїв і показників ефективності процесу формування адекватної самооцінки курсантів у навчальному процесі ВВЗО. Наукові записки. (Педагогіка і психологія) – Вінниця: ВАТ «Віноблдрукерія», 2001. Вип. 4. С. 74–76.
6. Дуплійчук О.М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів-філологів до застосування проектно-комунікативних технологій: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Житомир, 2015. 322 с.
7. Дуплійчук О.М. Сутність професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя-філолога. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: «Педагогічні науки». 2012. № 1.39. С. 75–80.
8. Эверт Н.А. Диагностика результатов педагогического труда. Красноярск, 1994. 67 с.
9. Засобина Г.А. Практикум по педагогике: учеб. пособие для учащихся пед. училищ. М.: «Просвещение», 1986. 111 с.
10. Иванова С.В. Критерії та показники розвитку професійної компетентності вчителів біології в закладах післядипломної педагогічної освіти. Вісник Житомирського державного університету. 2010. Вип. 52. Педагогічні науки. С. 152–156.
11. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности. Л.: Ленингр. ун-т, 1970. 114 с.
12. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. М.: «Высшая школа», 1990. 199 с.
13. Куцак Л.В. Формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій засобами мережевих комунікацій: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Вінниця, 2015. 290 с.
14. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя. Педагогика. 1995. № 6. С. 55–63.
15. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. М.: «Учпедгиз», 1946. 704 с.
16. Слостенин В.А. Педагогика и психология инновационного образования. М.: «Прометей», 2009. 164 с.
17. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. М.: «Просвещение», 1976. 160 с.
18. Торчевський Р.В. Педагогічні умови розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. К., 2012. 300 с.